

Andrzej Sikorski*

Odciski tkanin na fragmentach naczyń wczesnośredniowiecznych z osady w Bytkowie, stan. 1, gm. Rokietnica, woj. wielkopolskie

Abstract

Sikorski A., 2016. Imprints of fabrics on fragments of vessels from the Bytkowo settlement, Rokietnica commune, Wielkopolskie Voivodeship, site 1. *Raport 11*, 167-170

Imprints of fabrics were observed on two fragments of earthenware from features 574 and 1745, discovered in a settlement dated back to the 8th century. In both cases, these are the imprints of fabrics manufactured in plain weave. On one vessel, the fabric was used to decorate the edge, and on the other – to smoothen the bottom and the adjacent part.

Keywords: early Middle Ages, fabric imprints, plain weave

Często na ściankach naczyń – niezależnie od ich pojemności i funkcji – zachowują się odciski potekstylne (produkcyjne, zdobiące lub zupełnie przypadkowe). Wobec ograniczonej bazy źródłowej tkanin wykopaliskowych i wyrobów nietkackich (źle zachowują się szczątki organiczne), zdecydowanie trwalsze są negatywy, m.in. na ściankach naczyń ceramicznych, które uzupełniają dane włókiennicze, a także pewne spostrzeżenia ceramologiczne.

Ze względu na nietrwałość szczątków organicznych baza źródłowa wykopaliskowych tkanin i wyrobów nietkackich jest ograniczona. Wobec tego szczególne znaczenie w badaniach dotyczących włókiennictwa i procesu produkcji wyrobów ceramicznych zyskują trwalsze od tkanin negatywy.

Pomiary i obserwacje odcisków na glinianych wyrobach pradziejowych, średniowiecznych i nowożytnych, w jakimś stopniu weryfikują nasze wyobrażenia o popularności pewnych kategorii tekstyliów, jakie „zachowały się” na naczyniach, polepie, przęślikach, dyszach, kaflach, ceramice budowlanej czy innych wyrobach glinianych (Łaszczewska 1966, 23-53; Koško *et al.* 2010, 20-48; Dębska *et al.* 2012, 141, 142; Podkańska 2012, 208-213; Sikorski 2014b, 293-295).

Fragmenty ceramiki z zachowanymi odciskami tkanin znaleziono w obiektach mieszkalnych osady wczesnośredniowiecznej, rozlokowanej na zachodnim brzegu rzeki Samicy (w południowej strefie rozpoznanej wykopaliskowo części stanowiska). Obiekty 574 i częściowo rozpoznany obiekt 1745 datowane są na VIII w. (por. Pawlak, w tym tomie).

■ Dno (obiekt 1745)

Na nierównej płaszczyźnie płaskiego dna, o średnicy 10,9 cm, zachowały się płytkie odciski tkaniny wykonanej w splocie płóciennym 1/1, gatunku IV, tj. wyrobu utkanego z 10 nici osnowy na 1 cm i 8 nici wątku/1 cm (por. Kamińska, Nahlik 1958, 80; ryc. 1, tabela 1). Płytkie, częściowo zagładzone negatywy (przetarte dookoła, z odciskami palców?), sugerują, że naciągnięta w niektórych miejscach pofalowana tkanina utrwaliła się w podsuszonym dnie ręcznie ulepionego naczynia (o grubości 2,2 cm i grubości ścianek 0,9-1,1 cm).

Pojemnik niezdobiony(?) wypalony utleniająco (odcien ścianki zewnętrznej brązowy [7,5YR 5/2, 5/4 –por. Munsell 1973]; wewnętrznej brązowy, mocno brązowy i szary [7,5YR N5, 5/2 – 5/6]), o twardości powierzchniowej tworzywa około 2° w skali Mosh'a.

* Instytut Archeologii UAM, Collegium Historicum, ul. Umultowska 89D, 61-614 Poznań
e-mail: ands@amu.edu.pl

Ryc. 1. Bytkowo stan. 1, gm. Rokietnica, woj. wielkopolskie. Odciski tkaniny na dnie naczynia z obiektu 1745 (fot. E. Pawlak)

Fig. 1. Bytkowo, site 1, Rokietnica commune, Wielkopolskie Voivodeship. Imprints of fabric on the bottom of a vessel from feature 1745 (photo by E. Pawlak)

■ WYLEW (obiekt 574)

„Na krawędzi od strony zewnętrznej znajdowały się dwa ukośne wgłębienia wykonane prawdopodobnie patykiem (ewentualnie kością lub krawędzią deseczki) owiniętym tkaniną. Wydaje się jednak, że pomimo niewielkich rozmiarów opisywanego fragmentu oraz zaledwie dwóch odcisków mamy do czynienia z celowym zdobieniem krawędzi, o czym świadczy staranne, równoległe umieszczenie obu elementów” (E. Pawlak, w tym tomie).

Na podstawie zdjęcia wolno przypuszczać, że był to stempel „tekstylny”, z wykorzystaniem grubej tkaniny o splocie płóciennym 1/1 (osnowę i wątek przygotowano z nici prawoskrętnych – ZZ) (Ryc. 2).

Głębokie reliefy na krawędzi naczyń (tu: intencjonalne zdobienia) – niezależnie od datowania naczynia – stanowią spore utrudnienie podczas jedzenia (picia) i mycia takich pojemników (m.in. w szczeliny i zagłębienia dostają się pokonsumpcyjne drobiny organiczne), stąd raczej niepraktyczne karby i stemple, nie tylko tekstylne, rzadko rejestrowane są na krawędzi i w strefie brzegowej pojemników (por. Łosiński, Rogosz 1983, 203-205, 215-217, ryc. 190; Cnotliwy *et al.* 1986, 64, ryc. 3:7; Parczewski 1988, 30; Dulicz 2001, 84, 92; Wróblewski, Nowakiewicz 2003, 173).

■ TKANINY

Na fragmentach naczyń zachowały się regularne zagłębienia stempla z tkaniną (o wymiarach 3,5 × 8; 2 × 6 mm) i (nieregularne?); odciski tkaniny (9 × 5 cm – na podstawie naczynia; 5 × 11 mm [na ścianie wewnętrznej]). W obydwu wypadkach są to odciski „szmaty” utkanej w splocie płóciennym 1/1, zapewne gatunku IV (por. Ryc. 2; dysponujemy przybliżonymi danymi o stemple). Tkaniny zostały wykonane z przędz skręconych w prawo (ZZ), o grubościach 0,68 (osnowy) – 0,79 mm (wątki). Ze zrozumiałych względów nie określono surowca (przypuszczalnie były to włókna o grubości 0,016 mm?). Pomimo konwencjonalnych błędów (skurczenie negatywów podczas schnięcia i wypału pojemnika oraz starc eksploatacyjnych), uzyskane wyniki zbliżone są do pomiarów, m.in. z Góry (IX-X w. – Sikorski 2003, 247-251), Połupina (VIII-IX w. – Sikorski 2016, 252) i Zawady (poł. IX-X/XI w. – Sikorski 2014a), acz na wczesnośredniowiecznych wyrobach glinianych rozpoznano także odciski cieńszych tkanin płóciennych (gatunku III i II – Sikorski 2008, 89; 2013, 238, 239; 2014b, 294). Względnie czytelne negatywy dają podstawę by przypuszczać, że mogły to być tkaniny lniane, które ze względu na określone walory (m.in. odporność na przetarcia) sprawdzały się na etapie lepienia, formowania, zdobienia i suszenia wyrobów glinianych.

Wyniki pomiarów wydają się interesujące z kilku względów: 1 – gruba tkanina płócienna 1/1 ułatwiła oderwanie plastycznego pojemnika od podstawki, na

Ryc. 2. Bytkowo stan. 1, gm. Rokietnica, woj. wielkopolskie. Stemple tekstylne na krawędzi naczynia z obiektu 574 (fot. E. Pawlak)

Fig. 2. Bytkowo, site 1, Rokietnica commune, Wielkopolskie Voivodeship. Fabric stamps on the edge of a vessel from feature 574 (photo by E. Pawlak)

Tabela 1. Bytkowo stan. 1, gm. Rokietnica, woj. wielkopolskie. Wyniki pomiarów odcisków tkaniny na dnie naczynia z obiektu 1745 (nr inw. 2037/10)

Table 1. Bytkowo, site 1, Rokietnica commune, Wielkopolskie Voivodeship. Results of measurements of imprints of fabric on the bottom of a vessel from feature 1745 (ref. no. 2037/10)

Osnowa-wątek	Gęstość	Grubość przędzy (mm)	Skreć	Surowiec (mm)
Osnowa	10 nici/1 cm	0,57-0,8 śred. 0,68	Z kąt 30-32°	?; 0,016?
Wątek	8 nici/1cm	0,65-0,98 śred. 0,79	Z kąt 25-30°	?

której naczynie ulepiono (ślady podważania i wygładzania dna); 2 – tkanina wykorzystana była do wygładzania krawędzi dna i ścianek części przydennej (Ryc. 1); 3 – zdobienie krawędzi wylewu stemplem tekstylnym (gładzikiem z naciągniętą tkaniną, Ryc. 2).

Nie pierwszy raz potwierdzono używanie grubych tkanin lnianych w pracowni/warsztacie garncarskim, które były „na wyposażeniu”. Natomiast dla rozważań na temat tekstyliów istotne wydaje się pośrednie potwierdzenie niedocenianych umiejętności przędzalniczo-tkackich i popularności wyrobów utkanych w splocie płóciennym 1/1 na początku wczesnego średniowiecza

(tu: w VIII w.). Więcej, na obydwóch fragmentach naczyń odcisnęły się nieprzetarte i raczej „sztywne” skrawki tkaniny.

Poniekąd uniwersalne tkaniny wykonane w splocie płóciennym 1/1 mogły więc mieć większy udział procentowy w ogólnej strukturze splotów średniowiecznych, gdzie przeważały wyroby w splotach skośnych (Maik 1988, 129, ryc. 1; 1991, 76-78; 1997, 31, ryc. 10; 2000, 234). Zagadką pozostaje, dlaczego w tej sytuacji na wyrobach ceramicznych jedynie sporadycznie zachowały się odciski tkanin skośnych (por. Dębska *et al.* 2012, 135, 141).

Bibliografia

- Cnotliwy E., Łosiński W., Wojtasik J. 1986. Rozwój przestrzeny wczesnośredniowiecznego Wolina w świetle analizy porównawczej struktur zespołów ceramicznych. W: J. Gromnicki (red.), *Problemy chronologii ceramiki wczesnośredniowiecznej na Pomorzu Zachodnim (= Studia i materiały – Pracowni Konserwacji Zabytków)*. Warszawa: Wydawnictwa PKZ, 62-117.
- Dębska I. Poklewska-Kozieł M., Sikorski A., 2012. Odciski tkanin na ceramice budowlanej i kaflach z badań przy ul. Posadzego 5. W: H. Kóčka-Krenz (red.), *Poznań we wczesnym średniowieczu 7*. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 131-145.
- Dulinicz M. 2001. *Kształtowanie się Słowiańszczyzny Północno-Zachodniej. Studium archeologiczne*. Warszawa: IAIE PAN.
- Kamińska J., Nahlik A. 1958. *Włókiennictwo gdańskie w X-XIII wieku (= Acta Archaeologica Universitatis Lodzianis 6)*. Łódź: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Koško A., Sikorski A., Szmyt M., 2010. „Cordé” and „cord like” ornamentation in the Vistula and Dnieper interfluvial region in the 5th-4th mill. BC. Introduction to interdisciplinary research. *Baltic-Pontic Studies* 15, 13 –48.
- Łaszczewska T. 1966. Pradzieje włókiennictwa. W: J. Kamińska, I. Turnau (red.), *Zarys historii włókiennictwa zna ziemiach polskich do końca XVIII wieku*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 21-53.
- Łosiński W., Rogosz R. 1983. Zasady klasyfikacji i schemat taksonomiczny ceramiki. W: E. Cnotliwy, L. Leciejewicz, W. Łosiński (red.), *Szczecin we wczesnym średniowieczu. Wzgórze Zamkowe (= Polskie Badania Archeologiczne 23)*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 202-226.
- Maik J. 1988. *Wyroby włókiennicze na Pomorzu z okresu rzymskiego i ze średniowiecza (= Acta Archaeologica Lodzianis 34)*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.

- Maik J. 1991. *Tekstyliia wczesnośredniowieczne z wykopalisk w Opolu*. Warszawa: IHKM. PAN.
- Maik J. 1997. *Sukiennictwo elbląskie w średniowieczu (= Acta Archaeologica Lodziensia 41)*. Łódź: ETN & IAE PAN.
- Maik J. 2000. Sukiennictwo kołobrzesckie w średniowieczu. W: L. Leciejewicz, M. Rębkowski (red.), *Salsa Cholbergensis. Kołobrzeg w średniowieczu*. Kołobrzeg: Le Petit Café, 233-242.
- Munsell A.H. 1973. *Munsell soil color charts*. Baltimore: Munsell Products.
- Parczewski M. 1988. *Najstarsza faza kultury wczesnosłowiańskiej w Polsce (= Rozprawy Habilitacyjne – Uniwersytet Jagielloński 141)*. Kraków: Uniwersytet Jagielloński.
- Podkańska M., 2012. Odciski tekstylne na ceramice. W: P. Silska, *Wczesnobrązowa osada obronna w Bruszczewie. Badania 1964-1968 (= Biblioteka Fontes Archaeologici Posnanienses 13)*. Poznań: Muzeum Archeologiczne w Poznaniu, 207-213.
- Sikorski A. 2003. Analiza odcisków tkanin na IX-XI-wiecznej ceramice naczyniowej z Góry, gm. Pobiedziska, woj. Wielkopolskie, stan. 1. *Folia Praehistorica Posnaniensis* 10/11, 243-254.
- Sikorski A. 2008. Odciski tkanin na dnach naczyń. W: E. Pawlak, P. Pawlak, *Osiedla wczesnośredniowieczne w Markowicach pod Poznaniem wraz z pozostałościami osadnictwa pradziejowego (= Prace Komisji Archeologicznej – Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk. Wydział Historii i Nauk Społecznych 25)*. Poznań: Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, 88-90.
- Sikorski A. 2013. Odciski tkaniny płóciennej na naczyniu z Poznania-Nowego Miasta (stan. 362). *Slavia Antiqua* 54, 237-240.
- Sikorski A. 2014a. Odciski tkanin na dnach naczyń z Zawady, stan. 1, gm. Zielona Góra. W: B. Gruszka (red.), *Wczesnośredniowieczna osada w Zawadzie, stan. 1, gm. Zielona Góra. Studia interdyscyplinarne*. Zielona Góra: Wydawnictwo Fundacji Archeologicznej, 269-274.
- Sikorski A. 2014b. Tkanina i sznurek na wczesnośredniowiecznym „placku” glinianym (polepie) z jamy (obiekt 2) w Bninie stan. 20, gm. Kórnik, woj. wielkopolskie. *Raport* 9, 293-296.
- Sikorski A. 2016. Odciski tkanin na fragmentach naczyń w Połupinie, stan. 2, W: B. Gruszka (red.), *Wczesnośredniowieczny gród w Połupinie, stan. 2. Nowe analizy i interpretacje źródeł archeologicznych i przyrodniczych (= Monografie wczesnośredniowieczne 2)*. Zielona Góra: Wydawnictwo Fundacji Archeologicznej w Zielonej Górze, 245-253.
- Wróblewski W., Nowakiewicz T. 2003. Ceramika „pruska” i „słowiańska” we wczesnośredniowiecznej Galindii. W: M. Dulinicz (red.), *Słowianie i ich sąsiedzi we wczesnym średniowieczu*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, IAIE PAN, 165-181.

Summary

Andrzej Sikorski

Imprints of fabrics on fragments of vessels from the Bytkowo settlement, Rokietnica commune, Wielkopolskie Voivodeship, site 1

Out of a rich collection of pottery shards discovered during the research of an early medieval settlement in Bytkowo, two items had imprints of fabrics. Two negatives (stamps) of fabric wound on a stick or the edge of a slat are visible on the edge of the rim fragment discovered in feature 574. Imprints, similar in shape and location, parallel to each other, are most probably of a decorative character. In the second case, imprints of

fabric are preserved on nearly the entire surface of a bottom unearthed during the excavation of the backfill of feature 1745. Thick fabric facilitated removing a plastic vessel from a base on which the vessel was formed.

Relatively legible imprints let us suppose that these were the linen rags that due to certain qualities (chafe-resistance) proved their usefulness during the forming, decorating and drying of clay products. In both cases, these are the imprints of a 1/1 plain weave “rag”, most probably of the fourth grade. Fabrics were made of right-twisted yarns, between 0.68 (warps) and 0.79 mm (wefts) thick.

